

К.В. МІНАКОВА

УДК 379.821

ІНТЕГРАЦІЯ ІНВАЛІДІВ ПО ЗОРУ ДО КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА КРАЮ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

У статті розглядається процес співпраці музеїв Дніпропетровської області з інвалідами по зору у руслі загальноосвітньої практики та з метою втілення положень Конвенції про права інвалідів. **Ключові слова:** музей та інваліди, соціальна адаптація інвалідів по зору, новітні музейні технології.

В статье рассматривается процесс организации сотрудничества музеев Днепропетровской области с инвалидами по зрению в русле мировой практики и с целью воплощения положений Конвенции о правах инвалидов. **Ключевые слова:** музей и инвалиды, социальная адаптация инвалидов по зрению, новейшие музейные технологии.

The article deals with the implementation process of cooperation of museums in Dnipropetrovsk region and people with visual disabilities in line with global practices and to implement the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. **Key words:** museum and the people with disability, social adaptation of people with visual disability, modern technologies in the museum.

Залучення інвалідів до культурно-історичного середовища є одним з пріоритетних напрямків державної політики України. Конвенція про права інвалідів була підписана 13 грудня 2006 р. та набрала чинності для України 6 березня 2010 р. У Конвенції проголошується принцип повного й ефективного залучення та включення інвалідів до суспільства. Стаття 30 Конвенції проголошує, зокрема, що держави-учасниці визнають право інвалідів брати участь нарівні з іншими громадянами в культурному житті й уживають усіх належних заходів для забезпечення того, щоб інваліди мали доступ до таких місць культурних заходів чи послуг, як театри, музеї, кінотеатри, бібліотеки й туристичні послуги, а також мали найможливішою мірою доступ до пам'ятників і об'єктів, що мають національну культурну значущість [10, с.93].

Метою даної роботи є огляд впровадження співпраці музеїв з інвалідами в Дніпропетровській області на прикладі виставки для сліпих „Заняття давньої людини”, яка проходила в Дніпропетровському національному історичному музеї в жовтні-листопаді 2010 року. Об'єктом дослідження є сучасний стан розвитку співпраці музеїв краю з інвалідами по зору у порівнянні зі світовим досвідом та перспективи роботи у даному напрямку.

Проблема необхідності адаптації музейного середовища до потреб інвалідів по зору неодноразово виникала в роботах як музейних співробітників, так і реабілітологів. Вони одноставно висловлюють думку про важливість відкриття доступу до музейної експозиції різним групам інвалідів для реалізації їхніх прав. Оскільки на Заході адаптація музейного простору до потреб інвалідів розпочалася

значно раніше, ніж на пострадянському просторі, перші дослідження у цьому напрямку спрямовувалися саме на вивчення закордонного досвіду. Так, у 1966 році вийшла стаття Є. Орлової, в якій описувався досвід відкриття музеїв для інвалідів у Великій Британії [14, с. 9]. На той час лише деякі радянські музеї у певні дні відкривали свої вітрини для вихованців інтернатів для сліпих. Спеціальні методичні рекомендації щодо відвідувачів з особливими потребами не розроблялися. У зв'язку з перебудовою та складними процесами у суспільстві, досить довгий час проблема доступу інвалідів по зору до музейних колекцій практично не піднімалася. На пострадянському просторі першим кроком до інтеграції інвалідів до музейного середовища стало видання Дарвінівським музеєм (Москва) у 1995 році методичних посібників щодо роботи з інвалідами по зору [17]. З того часу в Росії з'явився цілий ряд праць з даної проблематики, головною ідеєю яких є констатація недостатньої залученості інвалідів до культурно-історичного середовища та необхідності проведення спеціальних заходів у даному напрямку [3; 4; 5; 6, с. 73; 8, с. 86; 9; 15]. Було здійснено переклад закордонних статей з даного питання, які нині є доступними в мережі Інтернет [5]. Згодом з'явилися подібні роботи і в Україні, так Т.І. Каткова на сторінках Інтернет-ресурсу „Музейний простір України” підняла питання про необхідність залучення інвалідів до музеїв [7].

Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І. Яворницького є найбільшим музейним закладом області. На сьогодні музей є крупним науково-дослідним центром, який організовує археологічні та етнографічні експедиції. На базі музею проходять соціологічні дослідження на теми «Музей та діти», «Музей та відвідувач». Окрім звичайних екскурсій, музей пропонує нічну театралізовану екскурсію «Людина і Степ», квест по музею для молодших школярів, музичні екскурсії-вечори з чаюванням. На базі музею регулярно

проходить музейний фестиваль, фестиваль історичних реконструкцій лицарських багатоборств «Моргенштерн», свята під відкритим небом «Чисті джерела», «Гончарне коло», «Масляна», «Свято вишивки та ляльок» [13]. Тому не дивно, що саме Дніпропетровський національний історичний музей започаткував практику залучення інвалідів до культурно-історичного середовища краю.

У 2010 році музеєм було розпочато проект «Рівні можливості», покликаний надати інвалідам по зору доступ до музейної колекції. У листопаді в рамках цього проекту було відкрито виставку для сліпих та слабозорих «Заняття давньої людини». Така виставка для України є незвичною практикою у музейній діяльності. На момент старту проекту подібні виставки у музеях України не проводились взагалі. Єдиним, але не музейним, виставковим проектом для людей з вадами зору на той час була виставка тактильних фотографій французького фотографа українського походження Юрія Білака, яка проходила в різних містах України (зокрема, у Дніпропетровську з 27 лютого по 14 березня 2009 року в приміщенні Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту). Про затребуваність проведення подібних виставок свідчить те, що виставку тактильних фотографій в Україні та Європі відвідали понад 30 тисяч осіб [11].

Для Дніпропетровської області необхідність впровадження спеціальних умов для участі інвалідів у культурному житті є особливо актуальною з огляду на те, що за статистикою Медичної соціально-експертної комісії близько 70 000 осіб атестовані як інваліди по зору. Серед них на обліку Українського товариства сліпих в Дніпропетровській області знаходяться 3 000 осіб, які беруть активну участь в організації спеціальних заходів для сліпих та слабозорих людей. Підприємство УПО „ЛУЧ” УТОС, яке знаходиться в Дніпропетровську, є одним з найбільш крупних закладів подібного профілю в Україні. Незважаючи на це,

доводиться констатувати, що потреба інвалідів по зору у долученні до культурно-історичної спадщини краю шляхом створення спеціальних експозиційних умов в музейних закладах на сьогоднішній день не реалізована. Натомість у багатьох країнах світу, в тому числі і в Росії такі проекти діють досить довгий час. Оглянемо проекти деяких світових музеїв за роками їх реалізації:

1984 рік – Музей для сліпих, Афіни, Греція – розділ античного мистецтва музею включає більше ста експонатів, в тому числі гіпсові копії грецьких скульптур, вази та барельєфи [7];

1992 рік – Музей сліпих, Мадрид, Іспанія – Національна Організація іспанських сліпих відкрила в Мадриді тифло-музей з метою надання сліпим людям можливості вільного доступу до музею, адже раніше інвалідність вважалася нездоланною перепорою для вивчення або навіть звичайного поверхневого огляду експонатів [1];

1994 рік – Музей Американського Будинку друку для сліпих, Луїсвілл, Кентуккі, США – музейні предмети розповідають про розвиток освіти і книгодрукування для сліпих в США [2];

1995 рік – Лувр, Париж, Франція – створено Тактильну галерею – єдине місце в Луврі, де всі експонати вільні для дотику. Інші музеї Франції проводять виставки для сліпих, але постійна експозиція є лише в Луврі [5];

1995 рік – Державний Дарвінівський музей, Москва, Росія – на підставі досвіду проведення екскурсій для інвалідів по зору були розроблені інструкції з проведення спеціальних екскурсій; в музеї є експонати, які доступні для дотику. Для експозиції є звичайними написи „Можно погладить” [9, с. 62-63];

2001 рік – Самарський обласний краєзнавчий музей ім. П.В. Алабіна, Самара, Росія – відкрито музейну виставку „Руками трогать обязательно” [14, с. 50];

2005 рік – Угорський національний музей, Будапешт, Угорщина – програма «Побач, доторкнувшись», екскурсія

супроводжується аудіо гідом. 30 предметів для дотику були поміщені до основної історичної експозиції і 20 предметів – до археологічної виставки;

2005 рік – Музей для сліпих, Каунас, Литва – екскурсії проводяться для звичайних відвідувачів – в повній темряві вони намагаються зорієнтуватися в Середньовічному замку за допомогою різних звуків та запахів;

2008 рік – Державний історичний музей, Москва, Росія – грантова програма Наталі Шишліної «Музей археології для сліпих дітей». Діти-вихованці інтернату для сліпих мають змогу ознайомитись з циклом музейних занять з археології, під час занять проходять «розкопки» археологічної кераміки у спеціальній пісочниці [11, с. 29; 17].

Наталія Шишліна у презентації проекту для дітей з вадами зору, зазначає, що музейні програми, які допомагають дітям з обмеженими можливостями долучитися до загальноосвітнього процесу є на сьогоднішній день актуальними і затребуваними, що визначається необхідністю інтеграції дітей-інвалідів до суспільства, розробки доступності культурних цінностей та розширення можливостей дозволяти дітям з обмеженими можливостями [17].

Такі тенденції є характерними і для Дніпропетровського регіону, але створення спеціальних умов та залучення інвалідів по зору до музейного середовища супроводжується рядом труднощів. Досвід проведення виставки „Заняття давньої людини” в Дніпропетровському національному історичному музеї дозволив виділити ряд перепон, з якими стикаються музеї при створенні подібних виставок. Серед них можна виділити в економічні, психологічні та просторові фактори. До економічних факторів належить відсутність як спеціального державного фінансування, так і грантових програм для музеїв, які працюють з інвалідами. Психологічні фактори пояснюються тим, що спеціальні виставки не є звичайною практикою –

спостерігається певна скутість відвідувачів, яких доводиться переконувати, що тактильний доступ до експонатів є вільним. До того ж музейним співробітникам доводиться долати певні стереотипи щодо охорони дрібних експонатів (при цьому слід зазначити, що за час виставки „Заняття давньої людини” такі побоювання не справдилися – не зважаючи на те, що була досить велика кількість дрібних речей, наприклад, крем’яні відщепи та сколи, не зник жоден експонат). Найбільш складними для подолання є просторові фактори, такі як непристосований для інвалідів транспорт, відсутність можливості обладнання музейної будівлі спеціальними засобами (пандусами, анотаціями шрифтом Брайля тощо).

Незважаючи на перепони в організації музейних виставок для інвалідів по зору, їх створення і проведення мають стати пріоритетними напрямками у розвитку музейної справи Придніпров’я. Такі проекти сьогодні є затребуваними, що доводить досвід проведення виставки „Заняття давньої людини” у Дніпропетровському національному історичному музеї ім. Д.І. Яворницького. У книзі відгуків на виставку було залишено багато теплих слів не лише від людей з вадами зору, але й від звичайних відвідувачів, яким виставка нагадала про проблеми інвалідів. Той факт, що у виставковому залі інваліди та повносправні відвідувачі почувалися нарівні один з одним є кроком до інтеграції інвалідів у суспільство. На думку співробітників музею, настав час для створення постійних виставок для інвалідів та впровадження спеціальних умов для відвідувачів з особливими потребами у вже існуючих експозиціях.

Література:

1. The Blind Museum [web] // The Blind Museum : [site]. – Madrid, Spain. – URL: <http://www.museo.once.es>
2. The Museum of the American Printing House for the Blind [web] // The Museum of the American Printing House for the Blind : [site]. – Louisville, Kentucky 40206-0085, U.S.A. – URL: <http://www.aph.org/museum>
3. Бородавкін С.В. Права інваліда в умовах російської культурної традиції / С.В. Бородавкін. – СПб. : Б. и., 1997. – 95 с.
4. Ваньшин С. Н., Ваньшина О. П. Социокультурная реабилитация инвалидов музейными средствами: Метод. пособ. 2-е изд., испр. и доп. — М.: Изд-во ГДМ, 2009. — 76 с.
5. Вейсен М. Как сделать музеи доступными для людей с ограниченными физическими возможностями [Электронный ресурс] // Центр развития музейного дела : [сайт]. – СПб., 2009. – URL: <http://www.museum12345.ru/cat/418/ru> (25.03.10).
6. Калинин Т.А. Реабилитационные возможности музейной педагогики // Технологии социально-культурной реабилитации детей с особенностями развития и инвалидностью : сб. науч. и метод. материалов науч.-практ. конф. (дек. 2001; Рязань) / ред. Н.Н. Гришина. – Рязань, 2003. – С. 73-74.
7. Каткова Т.І. Музеї для неповносправних: нагальна потреба чи примхи? [Електронний ресурс] // Музейний простір України : [сайт]. – Київ. [б.р.]. – URL: <http://prostir.museum/publications/ua?id=478>
8. Клыгина Е.А. Музейная терапия как средство реабилитации инвалидов в социокультурном пространстве (на примере Великобритании и США) / Образовательные технологии в вузах культуры и искусства: опыт, проблемы, перспективы : материалы междунар. науч.-практ. конф. (16-17 нояб. 2004) / отв. ред. Е.И. Григорьева. – Тамбов, 2004. – С. 85-88.
9. Клюкина Анна. Интеграция вместо резервации. // Музеи без барьеров. Тематическое приложение к журналу „Мир Музея”. – № 12. – 2009. – 97 с.
10. Конвенція про права інвалідів (ратифіковано Законом України від 16 грудня 2009 року № 1767-УІ) // Офіційний вісник України від 19.03.2010 - 2010 р., № 17, ст. 799.
11. Лучшие меценаты Украины // Газета «Дело» №210 (963) за 14 декабря 2009
12. Мазуркевич А., Шаблавіна Е., Николаев Н., Полковникова М., Терентьева А. Шаг навстречу // Музеи без барьеров. Тематическое приложение к журналу „Мир Музея”. – № 12. – 2009. – 97 с.
13. Музейні свята і фестивалі [Електронний ресурс] // Дніпропетровський національний історичний музей : [сайт]. – Дніпропетровськ., 2011. – URL: <http://museum.dp.ua/>
14. Орлова Е. Свобода прикасания: Музеи и художественная культура для инвалидов в Великобритании // Вестник Благотворительности. – 1966. – №3. С. 9, 16-17
15. Смирницкий Я. Инвалид в музее: катание по мукам [Электронный ресурс] // Я. Смирницкий, В. Копылова // Московский городской портал. – М., [б.г.]. – URL: [http://www.mgportal.ru/mgp_portal/ru/monitor_article/r_5\\$4/o_3740/](http://www.mgportal.ru/mgp_portal/ru/monitor_article/r_5$4/o_3740/) (25.03.10).
16. Тимашева Ирина. Руками трогать – обязательно // Мир музея. – №11(267). – 2009. – С. 50-55.
17. Шишлина Наталья. Музей археологии для слепых детей в Историческом музее [Электронный ресурс] // Меняющийся музей в меняющемся мире : [сайт]. – Москва, 2008. – URL: <http://museum.fondpotanin.ru/diaries/210/description/>.

